

Werken aan kwaliteit bewegen en sport in onderbouw VO

Wat is de kwaliteit van het huidige bewegingsonderwijs? Wat kan eraan verbeterd worden? Welke middelen zouden docenten kunnen helpen bij het verbeteren van de kwaliteit van het vak? Werken aan kwaliteit Bewegen en Sport is een afstudeeronderzoek dat is uitgevoerd als afstudeeropdracht voor de opleiding Educational Science & Technology (onderwijskunde) aan de Universiteit Twente. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van SLO en geeft antwoord op de actuele situatie van bewegen en sport in onderbouw VO, in het bijzonder het gebruik van het Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs (Basisdocument VO) (Brouwer et al., 2007, 2012). In dit artikel staan de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek.

Door: Linda Duteweerd

Over de kwaliteit van het vak bewegen en sport is nog maar weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan, daarom is het moeilijk te zeggen wat de kwaliteit ervan is. Uit divers onderzoek blijkt dat de kwaliteit redelijk lijkt, maar dat er nog wel een aantal belangrijke verbeterpunten zijn. Zo is er geen volledige dekking van de kerndoelen en heeft deskundigheidsbevordering bij veel docenten bewegen en sport geen prioriteit (Stegeman, 2007; Timmers, 2007; Inspectie van het onderwijs 1999). Dat er geen brede dekking van de kerndoelen is, is zorgelijk. De kerndoelen geven immers aan wat leerlingen minimaal aangeboden zouden moeten krijgen. Toch lijkt het ook niet heel vreemd dat de kerndoelen niet gehaald worden; de kerndoelen zijn heel algemeen geformuleerd en geven daardoor weinig sturing. Bovendien zijn er voor het vak bewegen en sport geen vaste, op de kerndoelen gebaseerde onderwijsmethodes die docenten houvast kunnen geven bij het lesgeven, zoals deze er voor andere vakken wel zijn. Om docenten in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (VO) toch ondersteuning te bieden, heeft SLO in 2007 het *Basisdocument VO* uitgebracht. Of het *Basisdocument VO* in de praktijk ook echt gebruikt wordt, of het docenten ondersteunt bij het verbeteren van de kwaliteit van het vak en wat SLO verder nog kan doen om docenten te ondersteunen was echter niet bekend. Het onderzoek geeft hier een antwoord op.

Hoofdvraag

Hoe kunnen docenten bewegen en sport in de onderbouw van het voortgezet onderwijs ondersteund worden in hun werk bij het verbeteren van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn vier deelvragen opgesteld. Er zijn verschillende deelonderzoeken gehouden om de deelvragen te beantwoorden. In de volgende alinea's wordt per deelvraag beschreven wat de gebruikte methode is en wat de uitkomsten zijn.

Deelvraag 1

Op welke wijze wordt het Basisdocument VO op dit moment gebruikt in de vakwereld van het bewegingsonderwijs?

Om de eerste deelvraag te kunnen beantwoorden, is een vragenlijst van 60 vragen uitgezet onder een steekproef van alle voortgezet onderwijs scholen in Nederland met een onderbouwlocatie. Daarnaast zijn alle scholen die het *Basisdocument VO* via het Jan Luiting Fonds (JLF) hebben aangeschaft ook gevraagd om de vragenlijst in te vullen. In totaal hebben 111 scholen uit de steekproef de vragenlijst ingevuld (respons van ruim 30 procent). Ook hebben 64 scholen die het *Basisdocument VO* aangeschaft hebben bij het JLF de vragenlijst ingevuld (respons van ruim 21 procent).

Uit de resultaten van de steekproef is naar voren gekomen dat een derde van de scholen in het bezit is van het *Basisdocument VO*. Van alle scholen die het *Basisdocument VO* bezitten gebruikt 63 procent het boek ook daadwerkelijk (deze groep wordt de 'gebruikers' genoemd). De gebruikers gebruiken het vooral om het huidige onderwijs te verbeteren of te vernieuwen of om de werkzaamheden mee te legitimeren. In de toekomst willen scholen het boek meer gaan gebruiken om de leerresultaten van de leerlingen mee te beoordelen. De meeste gebruikers zijn overwegend positief over het boek. Zij vinden dat het boek een duidelijke structuur en opbouw heeft, dat er een goed beschreven basis voor het vak in staat, dat de deelname-niveaus concreet zijn beschreven en dat zij de verschillende aspecten >>

Contact:

lindaduteweerd@yahoo.com

• Vouwhangzwaaien vanaf een kast

Arrangement

Ringen op voorhoofdhoogte.

Verlaagde kast als vertrekvlak.

Landingsmat.

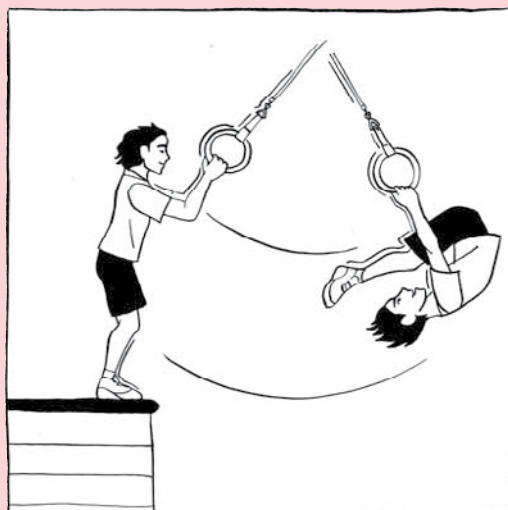
2 Turnmatjes tegen de kast onder de zwaabaan.

2 Leerlingen als hulpverleners bij landingsvlak.

Docent als hulpverlener bij vertrekvlak.

Opricht

Ga voor op de kast staan, pak de ringen vast, zwaai je benen op en kom tot vouwhang. Zwaai rustig heen en weer. In de tweede voorzwaai zwaai je je benen terug en land je op de mat.

Fase	Basis	Vervolg	Gevorderd	Zorg
In de zwaai komen	Komt traag in de vouwhang Neemt een kleine zwaai mee	Springt in de vouwhang Neemt een ruimere zwaai mee	Springt schuin omhoog naar achteren in de vouwhang Neemt een ruime zwaai mee	Komt met veel hulp in de vouwhang Komt tot kleine zwaai
In de zwaai blijven	Blijft met moeite in balans	Blijft in balans	Onderhoudt de zwaai	Blijft niet in balans
Uit de zwaai komen	Laat de heupen zakken en komt op de mat	Zwaait af en landt op de mat, valt daarbij soms voorover of juist achterover	Zwaait met ruime boog af en laat daarbij de ringen los Landt in balans	Raakt uit de vouwhang

Figuur 1: Beschrijving van 'trapezeczwaaien met koppeltje af' uit het *Basisdocument VO*

van bewegen die beschreven zijn (zoals bijvoorbeeld de regelende taken), goed vinden. Bovendien vindt bijna de helft van de gebruikers dat het gebruik bijdraagt aan een verbetering van de kwaliteit van het vak.

Daarnaast is in de vragenlijst gevraagd welke leerlijnen op de scholen worden aangeboden. Uit de steekproef is gebleken dat de leerlijnen werpen (atletiek), bewegen en muziek, balanceren (turnen), stoepsporten en trefspelen (zelfverdediging) op veel scholen maar deels aangeboden worden en in sommige gevallen zelfs helemaal niet. Daarnaast worden actuele activiteiten zoals golf, kanoën, mountainbiken nog maar weinig aangeboden op scholen. Actuele activiteiten die iets vaker aangeboden worden zijn klimmen, schaatsen/skeeleren en freerunnen. In het onderzoek wordt daarmee bevestigd dat er geen volledige dekking is van de leerlijnen die aan bod zouden moeten komen om de kerndoelen te halen.

Deelvraag 2

Op welke wijze wordt het *Basisdocument VO* op dit moment gebruikt op de ALO's?

Om een antwoord te krijgen op de tweede deelvraag, zijn de zes ALO-opleidingen in Nederland benaderd voor een telefonisch interview. Van de zes opleidingen hebben er vijf deelgenomen aan het

onderzoek. De interviews zijn gehouden met docenten op de ALO's die bijvoorbeeld didactieklessen geven of studenten begeleiden die in het voortgezet onderwijs stagelopen. Uit de interviews is naar voren gekomen dat de helft van de ALO's het *Basisdocument VO* in ieder geval gebruikt in de opleiding. De meeste instituten zijn tevreden over het gebruik ervan. Zij geven aan dat het een duidelijke opbouw heeft en dat de niveaubeschrijvingen van de verschillende activiteiten concreet beschreven zijn. Daarnaast vinden zij de aandacht voor onder andere regelende taken goed, net als de digitale beelden bij het boek en de dvd 'Freerunning in het VO' als aanvulling daarop. Ook geven de meeste ALO's aan dat zij denken dat het *Basisdocument VO* docenten kan ondersteunen bij het verbeteren van de kwaliteit van het vak. De manier waarop de verschillende opleidingen het boek gebruiken verschilt wel. Sommige gebruiken het echt als basis voor het onderwijsprogramma, bij andere ALO's wordt het meer ter ondersteuning van de lessen gebruikt. De ALO's hebben tot slot aangegeven wat zij verbeterpunten vinden voor het document. Daarbij geven zij aan dat het niet volledig is en dat de digitale beelden en de dvd 'Freerunning in het VO' nog weinig bekend zijn in het werkveld.

Deelvraag 3

Worden de vier aspecten van kwaliteit voor bewegingsonderwijs (de vier sleutels uit het *Basisdocument VO*) in de praktijk gerealiseerd, uitgaande van de normverdeling zoals geschetst in het boek?

Niveau	Norm-verdeling	Bewegen verbeteren	Bewegen regelen	Gezond bewegen	Bewegen beleven
	%	(n= 127) %	(n= 93) %	(n= 55) %	(n= 116) %
Zorg	10	6	32	6	15
Basis	40	41	31	54	43
Vervolg	30	40	33	38	37
Gevorderd	20	13	3	2	5

Tabel 1: Niveauverdeling in de praktijk per sleutel

Om deelvraag drie te beantwoorden is een casestudy uitgevoerd waarin vier derdeklassen havo zijn geobserveerd. Er is gekeken naar het niveau waarop de leerlingen de activiteiten trapezezwaaien met koppeltje af en voetbal doen, dit zijn activiteiten die in het basisdocument zijn beschreven. De deelnameniveaus waarop leerlingen de activiteit kunnen uitvoeren zijn zorg, basis, vervolg en gevorderd (zie Figuur 1). Niveau basis is het minimale niveau waarop leerlingen deel zouden moeten kunnen nemen. Er is niet alleen gekeken naar het deelnameniveau van de activiteit op zich (de sleutel bewegen verbeteren) maar ook naar het deelnameniveau op het gebied van bewegen regelen (scheidsrechter zijn bijvoorbeeld), gezond bewegen (veilig en vitaal bewegen) en bewegen beleven (bereidheid tot leren). Dit zijn de vier sleutels waaruit het *Basisdocument VO* is opgebouwd; de vier belangrijkste aspecten voor leerlingen om te leren. Het boek heeft naast de niveaubeschrijvingen ook een normverdeling beschreven (zie Tabel 1) waarmee het aangeeft welke verdeling van de leerlingen verwacht mag worden. Het niveau van de leerlingen uit de casestudy is telkens vergeleken met de normverdeling, zie Tabel 1.

In de tabel is zien dat het niveau van de leerlingen voor bewegen verbeteren redelijk is, dat het niveau voor de sleutel bewegen regelen niet voldoende is en dat het niveau voor de sleutels gezond bewegen en bewegen beleven nog wel beter kan. Bij de sleutel bewegen regelen nemen er teveel leerlingen deel op niveau zorg en bijna geen leerlingen op niveau gevorderd. Het gewenste niveau van de leerlingen wordt hierdoor niet gehaald. Waardoor dit komt is niet onderzocht, maar er zijn wel aanwijzingen dat er nog maar weinig expliciete aandacht wordt besteed aan de andere sleutels dan bewegen verbeteren.

Deelvraag 4

Wat kan SLO doen om te helpen bij een verbetering van de kwaliteit van bewegingsonderwijs in de onderbouw van het VO?

De vierde en laatste deelvraag is beantwoord met behulp van de drie uitgevoerde onderzoeksdelen en is weergegeven in de vorm van aanbevelingen richting SLO. Uit de onderzoeken is gebleken dat de gebruikers van het *Basisdocument VO* erover tevreden zijn, maar wanneer het echt de kwaliteit van het vak bewegen en sport wil

beïnvloeden, er meer gebruikers zullen moeten komen. Aan SLO wordt aanbevolen om meer gebruikers te realiseren, bijvoorbeeld door ondersteuning te bieden bij de implementatie van het document. Ook de ondersteunende tools, zoals de digitale referentiebeelden, zijn nog maar bij weinig mensen bekend. SLO zou hier ook meer bekendheid aan kunnen geven. Ook zou ze meerdere dvd's kunnen ontwikkelen, zoals zij voor freerunnen al gedaan heeft; deze dvd is erg goed ontvangen. Tot slot zou SLO naast het Basisdocument VO nog een ander boek uit kunnen brengen waarin een volledig overzicht wordt gegeven van mogelijke activiteiten. Uit het onderzoek is gebleken dat docenten daar behoefte aan hebben.

Antwoord hoofdvraag

Uit de resultaten van het onderzoek kan geconcludeerd worden dat scholen de leerlijnen vollediger moeten gaan aanbieden om de kerndoelen te realiseren en zo de kwaliteit van het vak bewegen en sport te kunnen verbeteren. Docenten kunnen hierbij ondersteund worden door het gebruik van het Basisdocument VO; veel docenten die het boek al gebruiken hebben in de vragenlijst aangegeven dat de kwaliteit van het vak verbeterd is door het gebruik ervan. Daarbij moeten docenten echter wel beter ondersteund worden wanneer zij het document willen implementeren. SLO heeft daar al enkele tools voor ontwikkeld, zoals digitale beelden en een dvd over freerunning, maar deze tools zijn nog bij weinig docenten bekend. Hierdoor worden de tools nog maar beperkt gebruikt. Ook zijn in het onderzoek aanwijzingen gevonden dat er nog maar weinig expliciete aandacht wordt besteed aan activiteiten die onder de sleutel bewegen regelen vallen waardoor het niveau van de leerlingen daarop achter blijft. Tot slot zijn er aanwijzingen gevonden dat de betere leerling nog te weinig wordt gestimuleerd om van vervolgniveau op gevorderd niveau te komen. Het Basisdocument VO en de ondersteunende tools bieden docenten ondersteuning hierbij doordat een referentiekader is geschetst waaraan zij hun eigen leerlingen kunnen spiegelen. Op basis van het onderzoek is de verwachting dat het Basisdocument VO, met de digitale beelden en ontwikkelde dvd's, docenten ondersteuning kan bieden om in het algemeen de kwaliteit van het vak te verbeteren.

Linda Duteweerd is vakleerkracht bewegingsonderwijs op sbo de Beyaert in Hengelo en daarnaast onderwijskundige. ◀